

3422

HÄLSINGLAND

Segerså

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

Eriksson, N. Erik, 1931

Svar på ULMA:s frågelista 27
Åkerns beredning

55 bl. 4:o
6 teckn.

3422

Eriksson, N. Erik, 1931

[Exc. O. D.]

Åkerns beredning.

Hälsingland

Segebersta sn.

I. Jordbruksredskap.

Det gemensamma namnet för alla verktyg, som användes vid jordens bearbetning, var åkerredskap åkerredskap.

Handredskap hånrédskap, som använts vid jordbruksarbete:

Rottyxa röttyksa fig. 1 användes vid odlingsarbete och rensning av diken att hugga loss buskar med jämte rötterna.

Kokklubba kökklöba fig. 2 att krossa jordkotor med.

Flåhacka flåhåka fig. 3 att hacka loss grästorvar med vid odlingsarbete och dikning.

Körp kösp fig. 5 att hacka loss köspa lös stonar eller grus med vid odlingsarbete, dikning

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson, 1931 & SEGERSTA

HLS.

Fgl. 27

eller grustäck. Denna korp är ritad efter beskrivning
 Dikessram dijgösräm fig. 4 att vända torv-
 or med vid odlingsarbete, plogfilter, som fallit till-
 baka vid plöjning och att draga upp jordtorvar
 ur diken med vid dikering.

Krattor: harka håska fig. 6: I med kam
 och pinnar av trä samt kluvet skaft av trä.
 Denna harka har använts för nedmyllande av
 råg på suedjeland. Att använda detta redskap:
håska. Kräkla kräkla fig. 6: II för samma änd-
 mått som föregående tillverkades av en gren av
 gran, i det man lät två eller tre kvistar sitta
 kvar, som avhöggs till lagom längd.

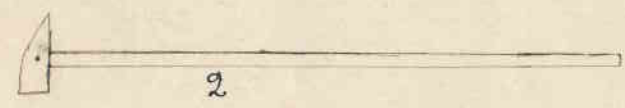
Grepp grép pl. grëpar figg. 7: I och 7: II trekloa-
 greppar av järn, fig 7: III fyrkloagrep av stål för gräv-
 ning och gödselspridning. Andra namn på dessa
 greppar äro dijg grepp, mökangrëp.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 19314 SEGERSTA
 HLS.
 Frgl. 27

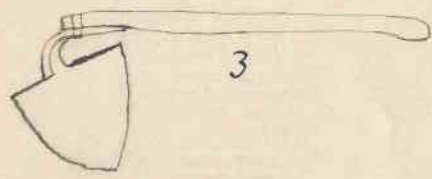
3

1

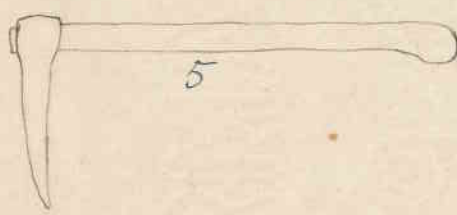
2

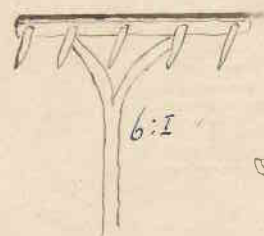
3

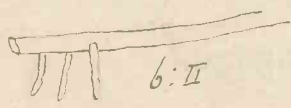
4

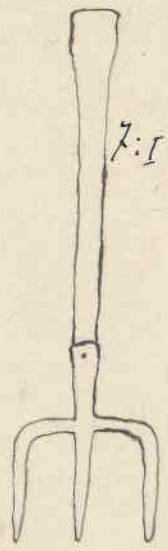
5

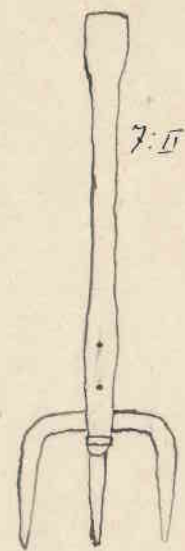
6:I

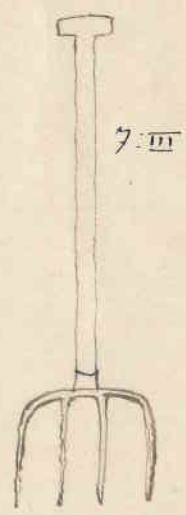
6:II

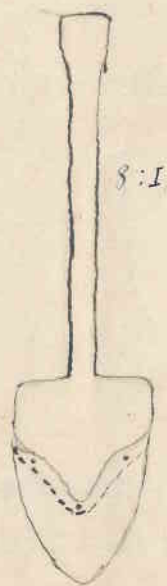
7:I

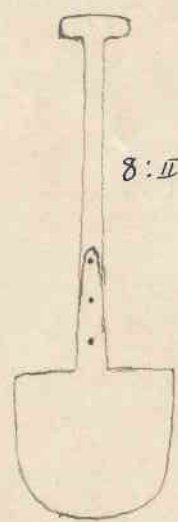
7:II

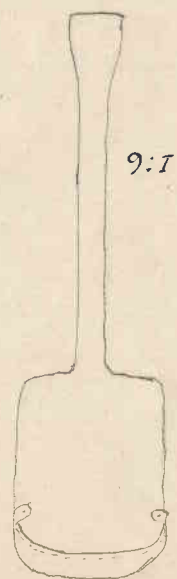
7:III

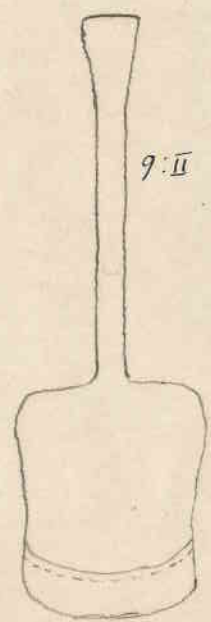
8:I

8:II

9:I

9:II

Skuffelns syfoln fig. 8:1 är av trä med skoring av järn. Dessa skuffel tillverkades hemma men kallades dalkarlskuffel dalkassjöfol, emedan skoringen syfalskänninga köptes av dalkarlar, som gick och sålde sådana.

Skoular skölv pl. skölvor fig. 9 med skoring av järn att sprida gödsel med brédyna och oskodda skoular att skotta ut gödseln ur ladugården, med måka fäjsa.

Spett fig. 10 s. k. järnstör yästör för stenbrytning o. dyl. Att använda spettet har olika benämningar beroende på den olika användningen. Att stöta loss grus kallas att spetta, att stöta loss hjälad jord stötta gärl, att stöta hål för snesar vid skylning av säd stötta för.

Vändhake vänhäka för stenbrytning fig. 11
 a) haken, b) ring, i vilken inträdde spaken eller

a?

g (y = järn, änt g)

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD
 HLS.
 Frgl. 27

veden vræn c) vid användandet.

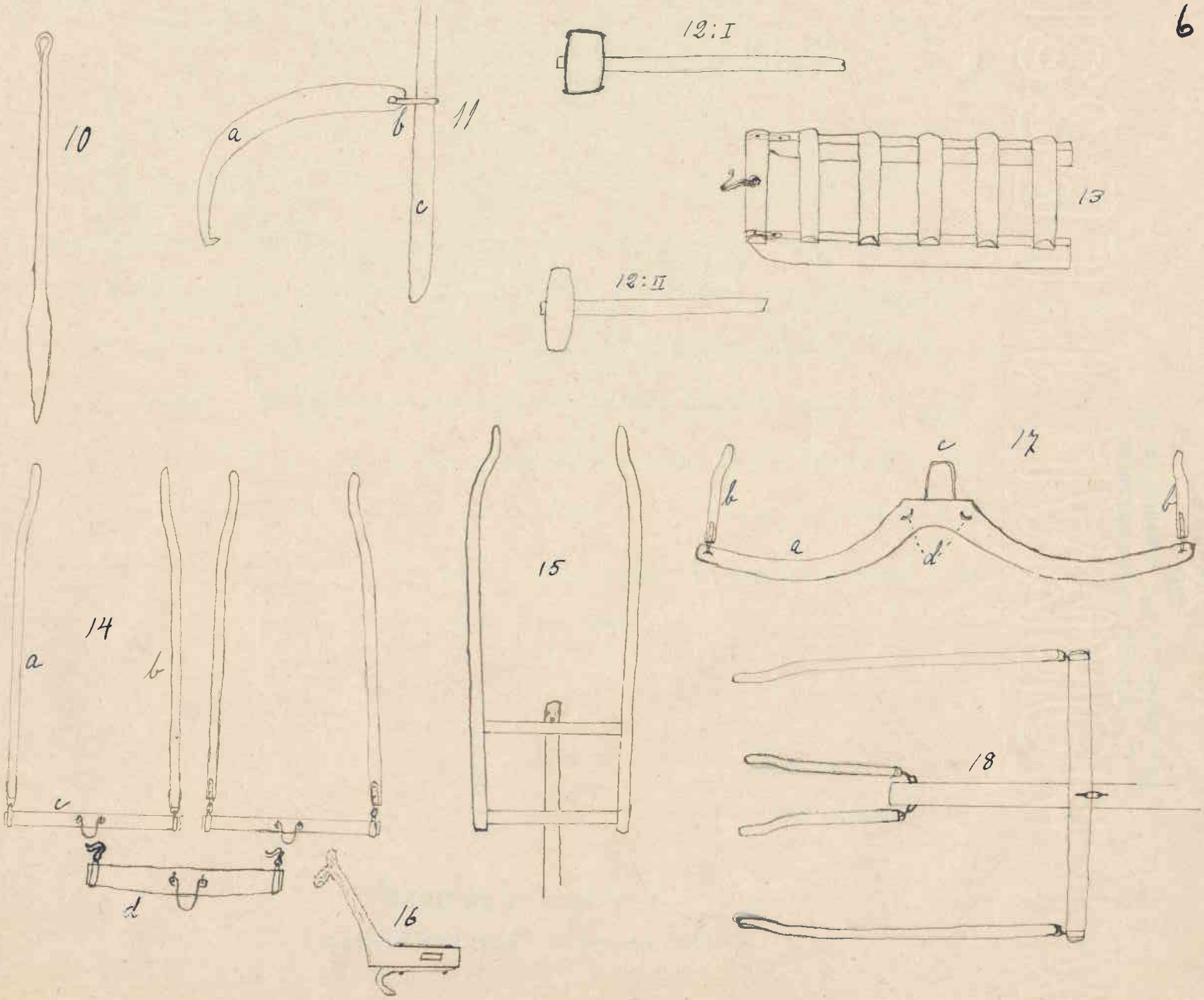
Släggor: fig. 12: I knossa knösa ^{f. - - or - or a} att stå sö-
der sten med knösa snör sten, fig. 12: II är en
borstlägga birstläja. Stenborrarna stén bōrana
voro något grövre än de nu brukliga.

Stendrög fig. 13 för bortförslande av sten
från åkrarna.

Körredskap gärskap och dragordningar:
Flaruskaklar häruskäkter fig. 14, a) vänstra
b) högra skakeln skäkön, vilka tillsammans
med skakelslän skäkäläa c) bilda ett par skak-
lar. Beslaget på mitten av skakelslän kallas
töga. Parvängeln d) kallas tvåbetsla och även
på denna kallas mittbeslaget töga.

Fig. 15 utvisar ett par ärdeskaklar ätskäkter
med härslår med hül uti, där äsen trädde in. Alla
kaklar och slår tillverkades av björk.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTA
HLS.
Frgl. 27

hårkrök m. - an, - ar, - an

Hårkroken fig. 16 är gjord av bjötk och har smide av järn. Den fasthålls i skåkotöga av en träkil genom hålet, som synes på figuren.

dist. k. ut.?

bukök n. - a, - an

Buköket fig. 17 har kommit ur bruk före någon nu levande persons minne. Det har använts för hästar och ruttit i den ställning fig. ut

hannen dist.?

visar stax bekom hästernas framben. I länken

distal m. - n, - lar, - lan

har tisteln gått m, d) belemnar märkor sig kar

B' (y = n + j)

för draglinarna, vilkas bestämmelse är obekant, enär sådana i äldre tid eljest ej brukades i orten, b) skakelstumpar, som fästs i selädorna.

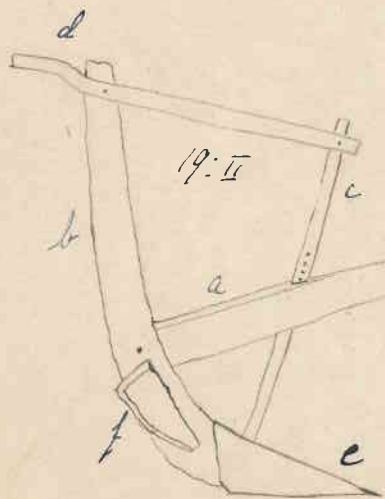
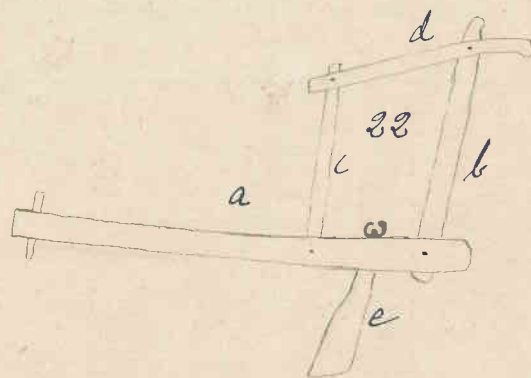
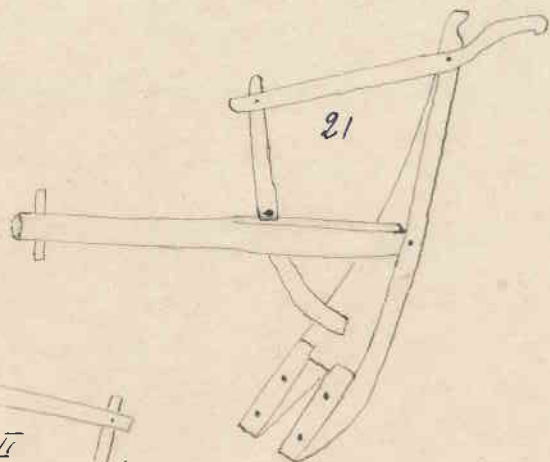
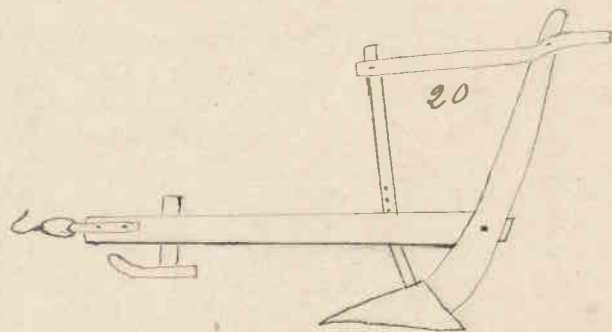
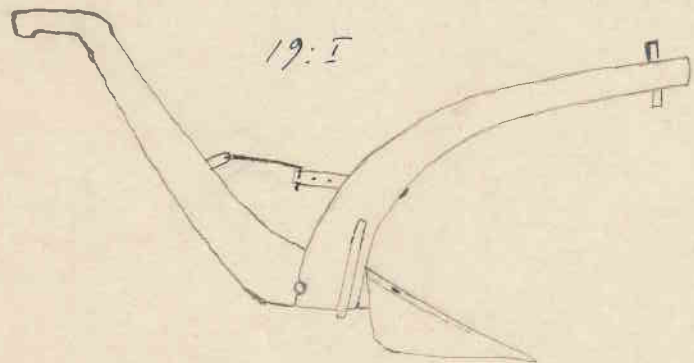
Fig. 18. Denna dragordning, som kommit ur bruk för c:a 70 år sedan, har använts vid körning med paräder. Isen på ärdet har gått fram som tistel. Orsaken till att den ej går längre fram och helt hånstgör som tistel är, att isen med denna ordning skall kunna röra sig upp och ner,

hannen?

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931a SEGERSTA
HLS.
Frgl. 27

Fig. 22

ejnsten

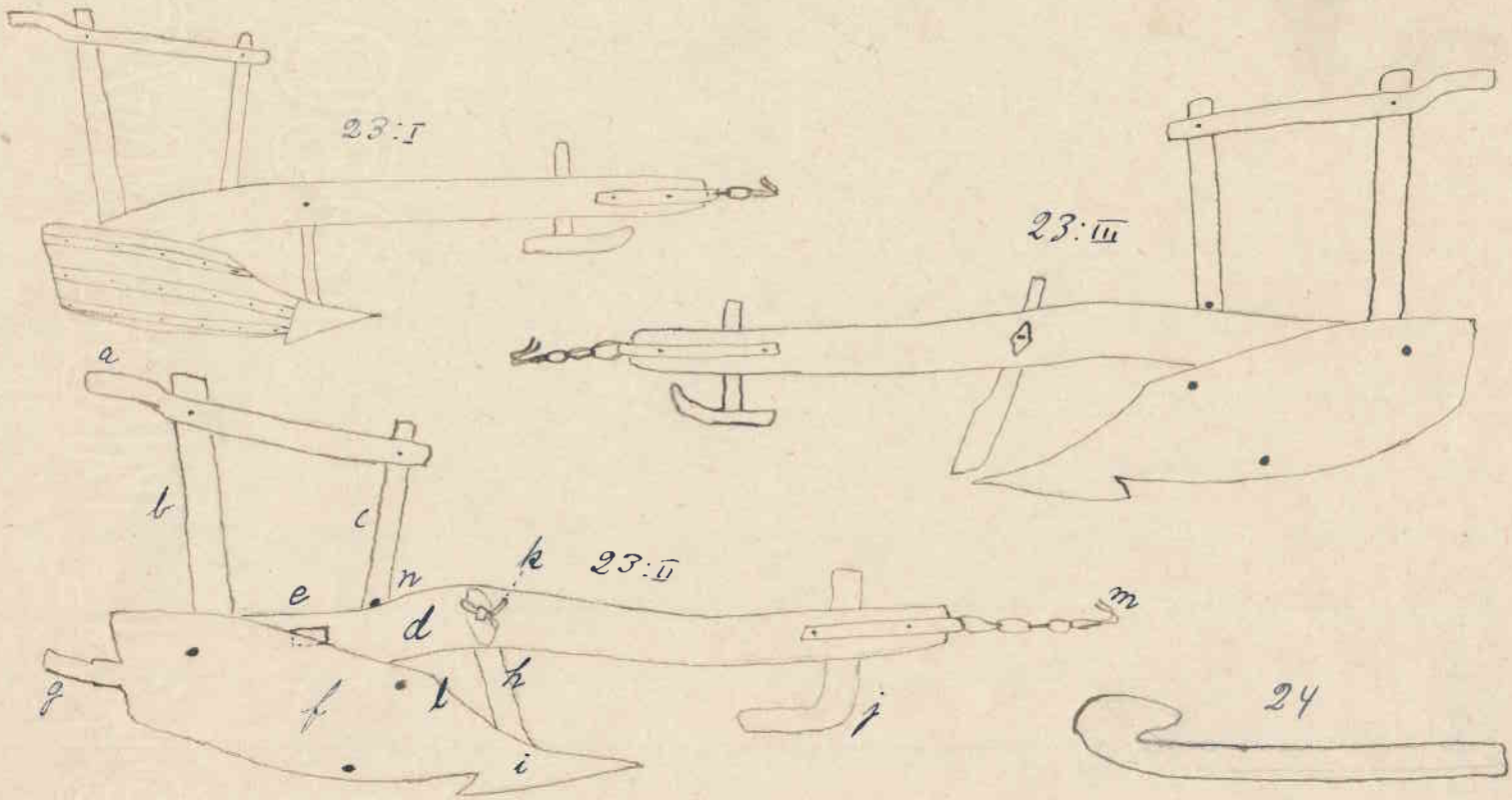
varigenom billen på årdret tillätes att bättre
gräpa i jorden.

Årder äl n. figg. 19, 20, 21. Potatisårder pöttsät
fig. 19: I äldre typ och fig. 19: II yngre typ. Båda ha använts
för potatissättning och kuggning av potatistand. Be-
nämningarna på årdrets olika delar äro: a) ^{ås m.} ås, b) bak-
bästördaks m. n. - rana. främständare
ständer, c) främständare, d) hantag n.
f) ^{mullöra f.} mullöra. Att köra med årder kallas att mylla

mylla, att kugga potatistandet mälla pöté tons.

Parårder tvjbe tsät ^{fig. 20} användes isynnerhet
att köra hädan med, då det har bred bill, som
skär av ogräsrotterna samt till beredande
av potatistandet. Det årder fig. 21 visar,
torde vara en sällsynt typ, vars speciella
användning ej kunnat erhållas någon
säker upplysning om.

Rist ristat fig. 32. Dess olika delar

benämndes: a) äs, b) bakstälare, c) fram-
stälare, d) handlag, e) rist. Som synes av fi-
guren användes ärderstakklar, varför släpako-
rj behövdes och färens bredd bestämdes med
ägormått. Risten brukades vid nyodling och
plöjning av gräsvall. Om ristning av gräs-
vall se även om plojen och om höstplöjning.
Att köra med rist kallades att rista före
rista för.

Plog fig. 23 I-III träplog. Fig. 23: I är
ritad efter beskrivning. Den är helt av trä med
undantag av bitten och skärjärnet. Vändskivan,
som också är av trä, är försedd med långsgä-
ende järn, som skydda den mot nötning. Fig.
23: II är s. k. ^{högerplog} högerplog alltså med vänd-
skivan på höger sida. Sådana plogar som
denna, både höger- och ^{vänsterplog} vänsterplogar, tillverkades

av smeden Lotskön i Lotan i Hanebo socken.

^{plöggjärn f. - a, - ar, - ar, - ar}
Vändskivan, som är av järn, sitter ihop

med billen i ett enda stycke. På plogasen ^{plöggjärn m.}

finnes ett hål, i vilket kan insättas en rist ^{rist m.}

i horisontal led. Vid plöjning av grävall plöjdes
endast i en riktning, och sedan man kört för

an ut, lades plogen på landsidan och ristning

en utfördes på återvägen. Vid plöjning av ^{stubbäker} stam ^{översätt}

var ristning överflötig och man redde sig

med skaryrnet ^{plöggjärna f.}. Plogar sådana som fig. 23: III

böjade renare kunnas av Karl Ericson i bogen,

Bolnäs socken. Den skiljer sig från den före-

gående däri, att den har en fastsatt på

plogasen, som gör särskild ristning överflötig.

Dessa plogar böjades omkring 1870 ersättas

av Nivequarns-, Överums- och Ockelboplogar.

Benämningar på häjplagens fig. 23 olika delar:

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931 d. SEGERSTA

HLS.

Frgl. 27

^{ploghantag} a) ^{ploghantag} ploghantag, b) ^{bakständer} bakständer, c) ^{främständer} främständer,
 d) ^{plogas} plogas 170 cm lång, e) hål för fastsättande
 av rist i horisontalplanet, f) plogfjäl ^{plogfjäl} plogfjäl
^{fjäl} av järn från biltspetsen 100 cm. lång,
 g) ^{fjälhantag} fjälhantag för styrande av plogen under sist-
 ning på återvägen, h) plogskära ^{plogskära} plogskära, i)
 bill ^{bill} med dess spets udden ^{edd} och det
 åt sidan utskjutande partiet skäret ^{skäret} skäret, j)
 vise ^{vise} vis, som regleras och fasthålls med trä-
 kilar, k) sax ^{sax} sax, som går genom den sprint
 som fasthåller plogskäran, l) ^{brästa} brästa, m) ^{krök} krök,
 n) ^{träplugg} hål med ^{en} en ^{nära f.} nära ^{igenom} igenom för reglering av plog-
 ens djupgående. Risten på fig. 23: III ligger i en
 järnskodd fördjupning på den sida av plogåsen,
 som vetter åt det oöplöjdas sida, och en skruv går
 igenom rist och plogås och åtdrages med en mutter.
 Vid plöjning med träplog medfördes, om

det ville klippa vid vändskivan, en liten trä-
spade træs påat att snaka av mulden med.

För transport av plogen kortare sträckor användes en plog med plögme ^{-n, -ar, -ar.} schematiskt tecknad fig. 24.

Vässande av bill och rist väsabi lön,
risten och andra smärre reparationer utfördes
i regel av gårdens eget folk i den smedja, som
brukade finnas vid varje bondgård. Svårare
reparationer såsom att lägga på nytt material
på en sliten vändskiva, bill eller rist väl a
på, måste utföras av en bysmed, ty 'da a
lät läs mia a smäla, mæn da a vär
ta hät a väl a'.

Att plöja: plöja imj plögda pte
plögda.

Sladden fig. 25 är tillverkad av två kant
släd m. -m, -ar, -ar.

mak k^{ant} ställda och på undersidan släta bräden
^{pinnsladd} Pinnsladd fig. 26 med infletade ^{managgranar} spjälor av k^{etiv}
 Harvskacklarna fästes vid den i sladden befint-
 liga 'tögen' medelst en karokrok. När man kom
 till änden av åkern, tog man loss karokroken,
 vände hästen och satte karokroken i den andra
 'tögen'. Körkarlen stod alltid på sladden, och
 om så behövdes, lades en sten på sladden för
 att den skulle ta bättre. Med en spade, som i-
 bland medfördes på sladden, skrapade man bort
 mulden, som klibleade vid. Med sladd köides
 kokorna sönder mellan harvingarna eller efter
 sista harvingen innan utsädet såddes. Att köra
 med sladd: sla, slå.

Karl? kät fig 27. Denna består av tre med
 tre slår förenade storkar försedda med järnpinnar,
kät pinnar. Mellanrummet mellan storkarna är

K^{etiv} av ant.
 form? se sid 15!

H^{etiv} sid. 5: - 2600

9' 2600?

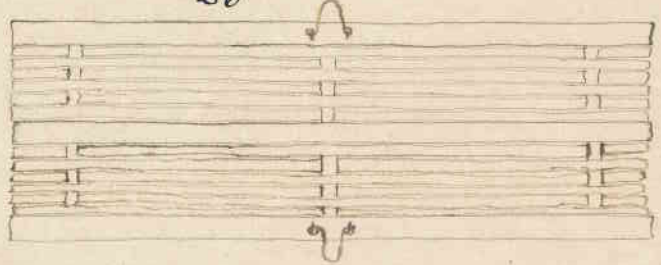
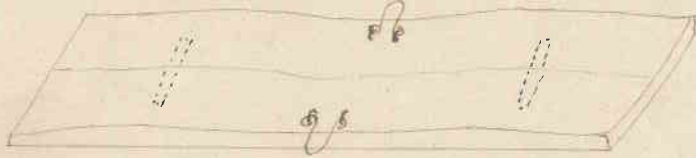
K^{etiv} / form?

stymplog, anhänga?

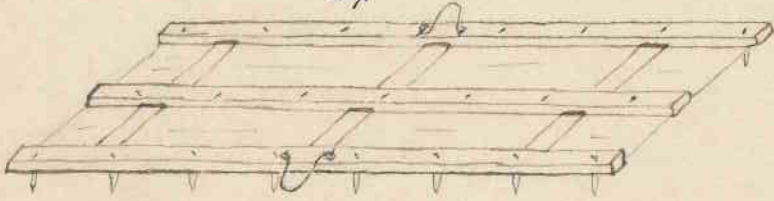

26

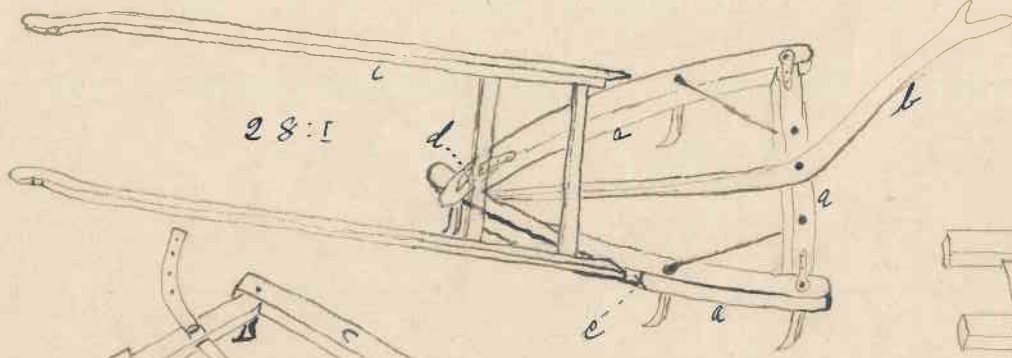
25

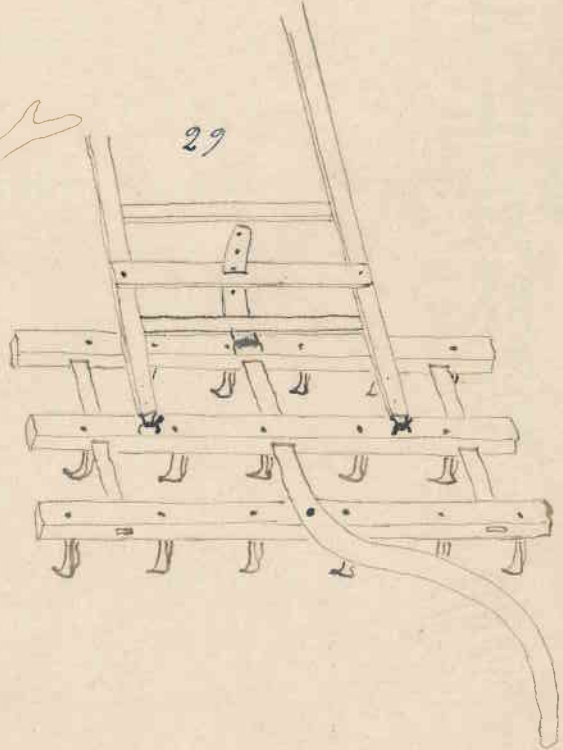
27

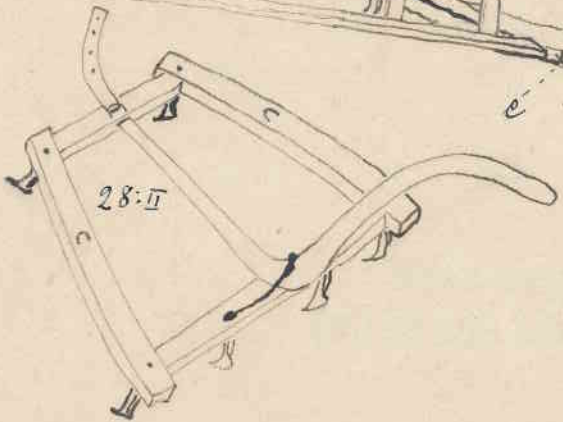
28:I

29

28:II

utfyllt med tunna bräder. Man ködde med karlen
 kàka (inf. och imyf.) på plöjningen, innan man
 harvade, och hökarlen stod därvid på karlen. Om
 hösten var det brukligt att köra ett par spår
 för att jämna till på plöjning, där man ville ha
 väg för utkörning av gödsel på vintern. Karlen är
 ett redskap, som ännu har ett stort användning,
 då den förfärdlar jorden bra. Vanligast är att
 köra tvåbet = med två hästar, men även enbet
 förekommer.

Harv härva fem, best. f. härva pl.
 härvar best. f. härvarna. Fig. 28 bilharv bilharvf
 a) harvbränder, bränor av björk, b) skeft, härvskeft,
 c) skackla, bilharvskåtkor, d) järn med hål
 uti för höjdinställning. När man ködde med den-
 na harv, bil härva (inf. och imyf.), ködde man
 snett över färdarna, och när man kom till åkeren,

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTA
 HLS.
 Fgl. 27

där man skulle vända, vändes hästen åt senen
 och harven bars inåt åkern. ³ej märkas sig kor
 för fastsättande av skacklarna. I äldre tid har
 enligt uppgift funnits billharvar med billar
 av trä. Billarna i dessa harvar var gjorda
 av krokigt virke för att få ungefär samma
 form som billar av järn.

Karlharven fig. 29 har flera och tätare
 placerade billar än billharven.

Fyrkantharven ^{fig. 30} fyrkantig harv, har raka
 pinnar. Den användes för harvning av linåkern.

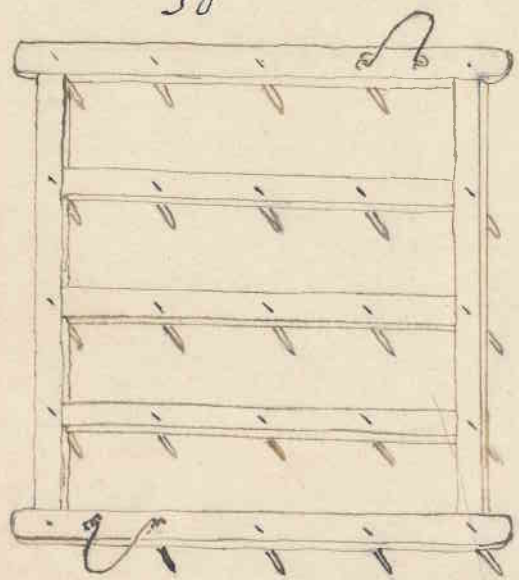
Ljft^{lyft}harv ^{lyft}fig. 31 numera obruklig. Som
 synes av fig. finnas inkomliga harvbränderna
 för fästande av s. k. billharvskacklar. Förkom-
 sten av en krok fram till för väl förklarar så,
 att man utbytt billharvskacklarna mot vanliga
 harvskacklar och då placerat en krok fram-

3?

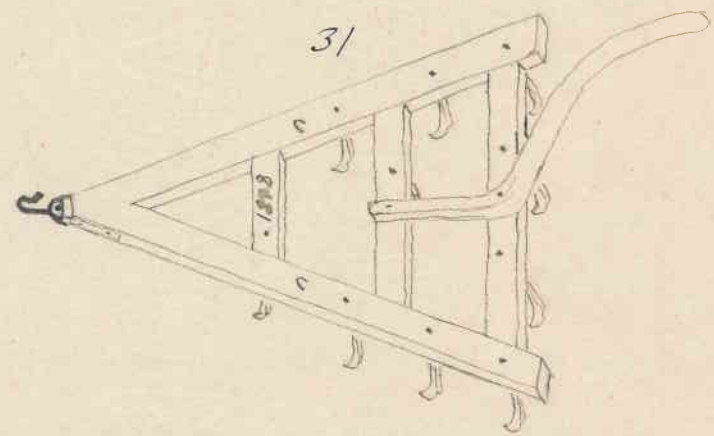
Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson, 1931 & SEGERSTAD

HLS.
 Fig. 27

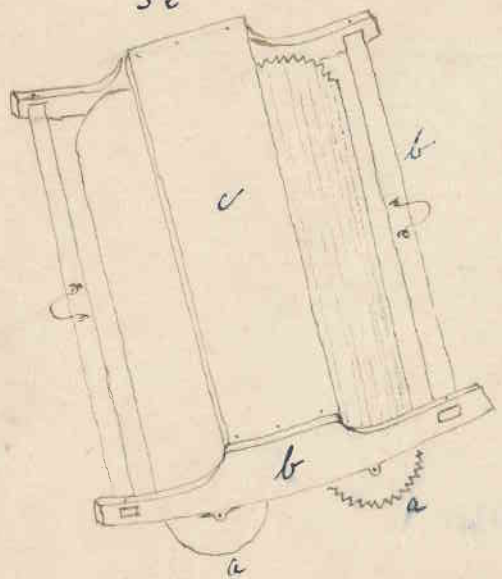
30

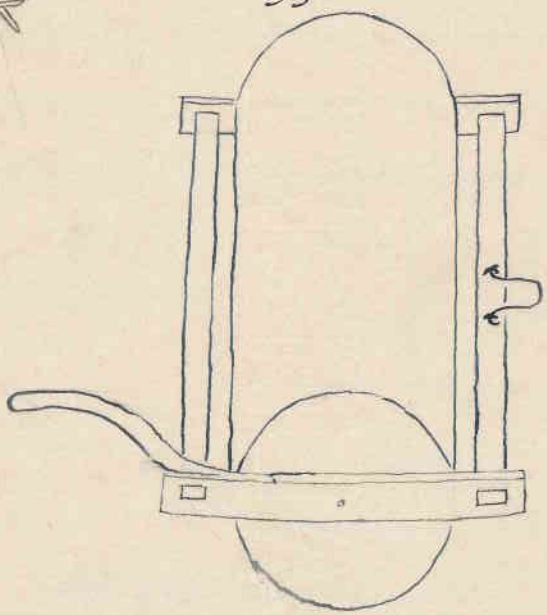
31

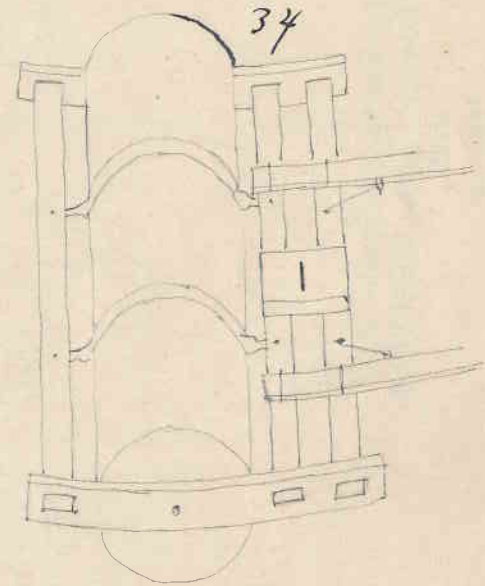
32

33

34

till på karven. Tillvæktningsåret 1808 är in-
skuret på följande trästen.

Vält att tillpacka jorden och krossa
jordkottor med, sedan säden nedharvats. Fig. 32
visar en vält, vält, med två bultar, av vilka
den ena är försedd med långsgående räfflor. Det
har även funnits vältar av denna typ med den
ena bulten räfflad på tväran. Namn på vältens
olika delar fig. 32: a) bult bält, b) ram ram,
c) bräda att stå på. I bultarnas ändar äro instag-
na nätar, som löpa i det vid rammen fastsatta lag-
ret. Fig. 33 är en äldre modell, som för länge sedan
kommit ut bruk. Den är utad efter beskrifning.
Välten fig. 34 är en yngre ännu användbar modell.
Bulten är delad i tre delar och en järnstång går tvärs
igenom. I en uttagning i klotken fram till placeras
en slättermaskinsits.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931 a SEGERSTA

HLS.

Frgl. 27

Vintertid förvarades åkerbruketsredskapen i därför avsedda redskapstider eller i utrymmen av uthusen, som händelseris vore lediga. Höredskap brukade även placeras under galbet till ett i en backslutning stående uthus.

II. Höstplöjning.

Med åker menas fast och odlad mark och så högt belägen att vädfloden i allmänhet ej når dit. Över huvud taget är åkern den bästa jorden på hemmanet. Dock betecknas i allmänhet ej såsom åker skogs- och andra utägor av god beskaffenhet. Dessa kallas ^{st. & k. - a. - a. - a. - a.} täkter och svalar, svälar. Även på hemägona betas man om svalar och menar därmed sådana

* Sval = av diken inrättat jordstycke.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTA

HLS.

Frgl. 27

18. dial. form

jord, som så att säga ligger på gränsen mel-
 lan åker och ängsland, ängslån. För c:a
 femtio år sedan, då skiftesbruket än-
 nu ej blivit infört och åkern alltid
 var öppen, och följaktligen tillgång till
 åkerhö ej fanns, var det i allmänhet sjätte
 vruena höet på svalarna det bästa, som
 stod till buds. Svalarna såsom mindre
 lämpliga för sädesodling yllöjdes mera
 sällan ochingo ligga länge i vall. Utom den
 kollektiva betydelse ordet åker har, beteck-
 nar det även de särskilda genom diken
 på alla sidor omgivna jordstyckena,
åkerstygga. Ordet följt användes i allmänhet
 utan att beteckna något särskilt slag av
 jord. Lott, jordlott, löt, jötlöt, användes
 om en mindre hemmansdel, en avsättning,
 *) ängsmark

Längdmark!

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD

HLS.
 Frgl. 27

ett skatteby. Genom plöjning sker upp-
delning i skäljningar, stäckning³. Uttryck
räderna som jordrimpa, jordrimsa, kings, bit,
jättrimpa, jättrimsa, gips³, git beteckna
småre, oregelbundna jordbitar eller oregel-
bundna delar av en större åker. Land användes
dels i betydelsen trädgårdsländ, trägestän,
dels som tillfällig beteckning av vissa delar
av åkern såsom ärländ, åflän, rouland,
röv-län, potatislän, pötislän.

Plöjningen, plöjning³, började ej vid
någon bestämd tidpunkt på hösten utan var
beroende på tiden för grödans inkomstade. Så
snart råden var inbärgad på ett åkerstycke, kunde
plöjningen påbörjas och stondon ären dessför-
innan. Vid skylningen ställdes ofta skylarna
så, att segar skulle kunna upppläggas och färdig-

plöjas med undantag för den mark skybraderna upptogs; detta dels för att kunna börja höstplöjningen i tid och ej behöva riskera att inte hinna med densamma, imman marken fräs och dels för att inte behöva anstränga hästerna genom att utföra plöjningen på en kortare tid. Härav följer, att man ej alltid hade en bestämd arbetstid för en dags plöjning utan kunde sticka emellan i sködarbetet med plöjning några timmar eller en halv dag. Detta medförde inga slägenteten, då plöjningen utfördes av gårdens eget folk, husbonden själv, hans söner eller diängar. Givetvis förekom även, att man plöjde hela dagarna och i symmetri gäller detta, då man plöjde åt andra d. v. s. åt sådana, som ägde eller brukade så liten jordareal, att de icke själva kunde hålla hästar,

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931a SEGERSTA

HLS.

Frgl. 27

utav v ä s a r. Arbetstiden för dagen var då den-
 samma, som vid andra arbeten ute på
 marken. Om en bestämd tidpunkt för höst-
 plöjningens början ej var fastställt, så sökte
 man däremot att få färdigplöjt före Mikaeli dag,
m i j s e l s m ä s. I allmänhet plöjdes om hösten
 all den jord, som skulle besås följande vår.
 Två hästar användes för plogen och samme
 man skötte både körningen och styrningen
 av plogen. Ristning före plogen förekom
 endast vid plöjning av hård eller seg vall
 samt då ett område plöjdes första gången.
r i s t a, r i s t a f ö r. Ristningen utfördes av en
 man och en dragare. För att utgöra färens bredd
 användes ej någon särskild anordning på sisten
 utan det skedde efter ögonmått, vilket gick
 så mycket lättare som det ristades endast för

en fära i sänder allteftersom plöjningen fort-
 gick. Då ristning ej förekom, beständes fä-
 ans bredd genom plogets hållning. Bredare
 fära erhöles genom att luta ploghandtaget
 åt höger och smalare fära genom att föra
 över det åt vänster (detta gäller för höger-
 plog, för vänsterplog gäller givetvis motsat-
 sat förfarande).

Plogets djupgående, phögdyfta, regle-
 rades genom en på plogets främre del an-
 bragt visc, vis.

Då särskild ristning var behörlig,
 kunde man på följande sätt undvara den sär-
 skilda arbetskraft och häst, som forda-
 des för körande av rist: på plogets sida
 fanns ett hål för anbringande av en rist i
 horisontalplanet. När plöjaren kört färan ut,

lade han plogen på landsidan och ristade på återvägen för nästa föra.

Plöja en föra: plöja e för, skumplöja: plöja grönt, djupplöja: plöja jäft. Med föra, för, plög för, menas såväl rännan, där plogen gått fram, som den lösturna jordskivan. För att hålla begreppen isär, hjälpte man sig med prepositionsuttryck: i plogfäran = i rännan efter plogen, på plogfäran = på tillban.

Uttryck för jordens fuktighetsgrad i samband med plöjningen: det är urtorkat, dæ æ ürt ø ška, det är hårdplöjt, dæ æ hæt pt øgd, lungkört, tög gat, det är lättplöjt, dæ æ læt pt øgd, læt gat, det är för surt, dæ æ fø s u f. Det upplöjda fältet benämndes plöjning, pløj n ø h.

Om man vid plöjandet av en åker

skulle göra höstjätpling, ^Bhöstäckning^B,
 eller itustjätpling, ^Btågstäkning^B, berodde på
 förfarandet vid göra tillfället, då åkern plöj-
 des, i det man alltid gjorde höstjätpling,
 där fört varit itustjätpling och itustjät-
 ping, där fört varit höstjätpling. Detta
 för att utjämna de ojämnheter i åkern, som
 uppkommo vid begynnelse- och slutfärderna.
 Skulle ett åkerstycke, som upptog endast
 en teg, plöjas och detta åkerstycke skulle
 itustjätplas, börjades plöjningen utefter
 åkerrennen med ständigt vändning åt vän-
 ster vid användande av högerploq. Detta förfar-
 ande kallades att stäcka utlag. Såväl den så-
 lunda plöjda tegen som frödjupningen, som
 uppsod efter slutfärdan kallades ^Btågstäkning^B.
 Skulle samma åker höstjätplas, stegade

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson, 1931, SEGERSTA

HLS.

Frgl. 27

man först från sidorna för att fräsa det
 ställe, där första fåran skulle plöjas. Detta
 ställe borde ungefär sammanfalla med före-
 gående plöjnings tåg ^B stättning. De korta
 fårorna vid åkerns ändar kallades ändfåror,
ändfåror. När dessa mot slutet av en itu-
^Xstättning blevo korta, plöjdes ej flera så-
 dana, utan plojen stängdes i stället detta
 stycke, varvid man tog ut svängen, så att
 plojen kom dit, där den skulle nedläggas
 för nästa fåra. På detta sätt undveks onöd-
 igt klypande vid vändningen. Likaså böjades
 vid höststättning ej ändfåror, förän det
 plöjda området fått en viss bredd. Uppstog
 åkerstycket flera tegar, blev varannan teg
 höststättning och varannan iluststättning.
 Detta sätt för teguppläggning och plöjning bit-

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931a SEGERSTA

HLS.

Fgl. 27

lämpades alltid på åkern. På andra ställen, varest plöjning av grävvalle förekom och ristning ej skedde med ristårder utan den utfördes med plojen på återvägen efter varje färd, enligt vad förut skildrats, var det vanligast att börja första färdan vid ena renen, stää, och fortsätta på hela styckets bredd. Därvid gjordes inga ändfärdar vid den ända av stycket, där plojen sattes i jorden utan den sattes i tätt vid åkerrenen. Vid den andra ändan måste givetvis ändfärdar göras och dessa plöjdes sist som en en annan teg. Nästa gång samma stycke plöjdes, stjäptes färdarna åt motsatt håll. För den händelse ett en teg sluttade starkt, valde man att tvära färdarna i sluttningens riktnings och färdan plöjdes utför och

ristningen, som gick lättare, skedde i mot
backen. Om man så det ena året begrärade
vänsterylog, så tog man höjerylog det andra
året.

längst a?

Allt köra med plogen utan att plöja upp
någon tillä kallades göra i tåmo, att plöja
gräsvall: plöja gräsplöjning^B. Det nyplöjda
fältet efter vall kallades gräsplöjning^B. Att
plöja andra året efter det man haft vall kallades
att plöja tårvisira. Att plöja det varna man
sködat säd kallades att plöja stäm, det plöjda
stämplöjning^B. Plöjningen tredje gången eller
mera efter vall kallades även målplöjning^{BV}. De
sövar för, de måkas för, de fås för äro
uttryck för att tillten åker ihop framför
plogen.

33
Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931 a SEGERSTAD

HLS.
Frgl. 27

Väven mål-göring

III. Trädesbruk och gödning.

Den jord, som på hösten skulle besås med höstsäd, fick under sommaren ligga i tråda, liqa i træo. Att lägga i tråda: ta træ. Ordet træ (= inf. tråda) användes även i betydelsen låta en sak bero t. ex.: da trör jag i trær mæ = det tror jag vi låta bero så länge. Under sommarens lopp bearbetades trådan med billharv och åder för att hindra ogräsets växtande. Trådan kördes första gången efter vårsädens slut, och det redskap, som därvid användes var kart, kæt, se fig. 37! Ett par harvningar skedde ungefär vid midsonnan, och före slättern myllades trådan med åder en eller två par gånger. Därefter lämnades trådan utan

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931 d. SEGERSTAD

HLS.

Frgl. 27

åtgörande till den tid, då den skulle be-
redas för höstsådden, som både äga
rum vid Lärsmäss.

I samband med härdningen kunde lämp-
ligen de stenar bortskaffas, som eventuellt
funnos och ej voro större än att de,
sedan det grävts omkring dem, kunde
uppbrutas med järnstötar, jästörar,
och "lodor", läör. De lösbrottna stenar-
na köddes på en drög, se fig. 13! till en
skogsbaske eller en sjö eller till en
djert odlat område. S. k. ^{lyftiga m.-m.-arr.-ana} lyftingar d. v.
s. sådana stenar, som ej voro tyngre än
en mans böjda, brukade även bäras bort.
De kunde även läggas upp i ^{räsor, m. s.} iören på
åker men i så fall på en större jordfest
sten eller till för att icke upptaga plats av

* avskvistade granstammar, dock ej större än att en sådan kunde hanteras av en man.

diagram

den fruktbara jorden. Stensprängning
fröckom någon gång enligt den metoden,
att man eldade en storkvedsbrasa på
stenen, tills den blev så het, att den
sprack, då man källde kallt vatten på
den. Detta sätt för stensprängning var
dock långt ifrån vanligt för bortskaf-
fande av stenar från åker, men användes,
då stenar nödvändigtvis måste bort så-
som vid vägbyggnaden o. dyg.

Ävendikning utfördes lämpligen under
trädesåret. Dikenas djup var i all-
mänhet ej större än en och en halv till
två fot och lutningen på ^{dipsasbråda af - or - ana} slänterna berodde
på jordartens beskaffenhet. Var jordmän-
en lös, måste givetvis slänten göras mindre
brant, för att diket inte skulle falla igen.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931 & SEGERSTAD

HLS.
Frgl. 27

Den uppskottade jorden lades i högar s.
 k. dikebackar, dijfs st bä kar, med vissa
 mellanrum utefter diket. Avståndet mel-
 lan dikena bestämdes av behovet och ^{ä-}
 kerns form. Förekommo i åkern s. k. ^{låg} låg dor, dial. form
 dit regn- eller grundvattnen samlades, upp-
 togs därifrån ett dike ibland även ett läck-
 dike, som ledde till det närmast liggande
 eller till ett utfallsdike. På samma sätt
 om det var snett på grund av ett kända drag
 eller s. k. seg, seg n. -a, -ana.

Allt dika: dijfs a, gräva dijfs an, ta upp
 nya diken: dijfs ta nijfs. För att få diket
 rakt utspändes ett reji för att markera
 dikeslänstens övre kant. Efter detta
 rej genomskars markjorden eller det övre
 jordlagret med en skyffel, som därvid hölls

Landmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931a SEGERSTAD

HLS.
 Frgl. 27

i den lutning dikesslänthen skulle ha.
 Detta kallades att skära före sära för.
 Att ta första spaltaget kallades att ta första
 sÿfoltäg, ta matjorden ta måtjåka. Att
 gräva på djupet: gå på djfuta; et sÿfoltäg,
 flera sÿfoltäg jäft. Att jämna av dikes-
 slänthen: jämna av dijssbräda. Dikets kant
 i lagytan benämndes dijsskant eller
 dijssrën. Jämmandet av dikesbotten kallades
 att skrapa efter skräpa å tår. Rensa gamla
 diken: rännsna dijssön. Före dikningen bröt
 höggos buskarna, om sådana funnos, med
 en rottyxa, se fig. 1! eller en gammal hugg-
 yxa. Vid plöjningen lämnades en smal rom-
 sa utefter åkeren för att ej mulden
 vid harvningen på våren skulle falla
 ned i diket.

ut om!

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD

HLS.
 Frgl. 27

De stora diken, som utgjorde avlopp
 kallades utloppsdikey, utlöpsdijsa, ut-
lopp, utlöp, utlöpa, utfärsdike, utfärs-
dijsa. Rådiken^{rådijsa n.} utgjorde gräns mot grann-
 ägarna, och åkerdiken^{åkerdijsan} skilde tegarna på ä-
 kern och mynnade ut i avloppsdikeyna. Back-
 diken^{backdijsa n.} skilde den odlade jorden från
 backar och skogar. Från sänkor i åkern,
 där vattensamlningar uppstod, upptogs till-
 fälliga sänningar, ränil, pl. ränlar, vilka
 kunde åstadkommas med ett åder, om de ej
 behövde vara djupa. I symmet sedan träd-
 an blivit sådd, kördes sådana sänningar
 upp med åder, där det befriades att
 regnvatten skulle komma att samlas.

Tärdiken, tärdijsan, var sällsynta
 i äldre tid och började först för cirka fyr-

dial. f.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422

N. E. Eriksson, 1931, SEGERSTA

HLS.

Frgt. 27

88

hå är sedan bli mera allmänna. I
täckdikets botten nedtades arkivista-
de stammar av al, björk eller gran
och ovanpå dessa lades ett lager av
granris för att förhindra jorden att tränga
ned till botten av diket. Senare bör-
jade i mån av tillgång stenar användas
för fyllning av täckdiken. Ovanpå sten-
lagret lades ett lager av grovt grus,
vilket gjorde samma tjänst som granriset.
Lerrör för täckdiken började komma i
bruk i början av 1900-talet, men fort-
farande är trä och sten den vanligaste
täckdiketsfyllningen.

Den ur diket uppskottade jor-
den, diggspjåta, lades upp i högar på å-
kerronen s. k. diggspjåtar, vilka dock ej

spredos ut på åkern utan tördes in i gödselstaden på vintern. Samtidigt med dikningen togs stundom även den gräsbevuxna matjorden på åkersenen bort. Dessa torvor lades också upp i dikebackarna jämte den övriga jorden. Lägga igen gamla diken: lag u j ä n d i f g o n. Om det var god lutning på diket sades det vara b r a ä n a f ä l.

Broar över diken gjordes av trä, i det man lade tre ^{åsar} åsar som underlag tvärs över diket och på dessa åsar i allmänhet kluvet virke ^{bröstgylson} med den flata sidan mot åsarna. I sådana diken, där det inte var så stort vattenflöde, kunde man även bilda bro genom att lägga igen diket med trävirke s. k. krumma, t r ä m a.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931d SEGERSTAD
 HLS.
 Frgl. 27

Följande uttryck användas för 'göda åkern': möcka, möka, åkern. Det är gött här: dæ æ möka häro. Motsaken: jorden är mager, utsagen ütsögön. Substantiv för gödsel: dynza, dijja, döza. Med ordet gödning betecknas konstgödsel. Olika slag av naturlig gödsel äro kodynza, fäjsdynza, fäjsdijja, kästdynza, stallsdynza, färdynza, grisdynza. Såväl platsen, där gödseln ligger som själva gödselhögen kallas dynzstad, dijjsta. Dynztagrop, dijjstagrop, är gropen omedelbart intill ladugården där gödselhögen ligger. Det gödselvattnet, som inte absorberades av den jord, inmocken, som varje vinter lades i botten av gödselstaden, förstod man ej att göra sig någon nytta av, utan det

x) döza om får- och svin gödsel.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422

N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD

HLS.

Frgl. 27

fick rinna bort. Man kunde t. o. med
 ta upp ett dike, som ledde från gödsel-
 staden för att bli av med överflödigt
 gödselvattnen. Med ordet dynglost be-
 tecknas de särskilda gödselkämparna
 av på åkern utspridd gödsel samt läm-
 ningar efter kreaturen t. ex. hästlost, men
 koruka, körvåka. Häst- och hönsgöd-
 sel användes i städgården, dels smedan
 dessa slag ansågs ha större värde, och
 dels smedan de voro mindre uppblandade
 med halm än ko-, får- och svingödsel.
 Att harkla gransis och blanda i hästgöd-
 seln var ett sätt att utöka gödseln. Endel
 av det harklade gransiset begagnades till
 strö för hästarna. Vid myrjord
 brändes det lösharkade överste torvlagret;

Landsmålsarkivet Uppsala 3412
 N. E. Eriksson. 1931 & SEGERSTAD

HLS.

Frgl. 27

första året såddes då i askan oplöjt. Aska var för övrigt ett mycket användbart gödningsmedel. Rishögar, håsar, brändes på åkrarna och askan kringspades. På samma sätt tillgodgjorde man sig den aska, som rakedes ut ur spisarna. På Suedjeland sådde man även direkt i askan. Konstgödslet började komma till användning i slutet på 1870-talet, först råggödnings, och kalk som jordförbättringsmedel i början av 1900-talet.

Så fort det blev vinterföre skulle gödselstaden köras ut. Detta kallades ett mörka, mörka, göra i mörkan, och mörken, mörkan, var namnet på bräddtiden, då man körde gödslet.

De redskap, som därvid användes voro
 dynggren fig. 7 och skyffel fig. 8. Gödsel-
 staden borde vara utkörd och jord, inmök,
 inkörd i gödselstaden före jul. Vid värbruk-
 et förekom ej någon körning av färsk
 gödsel från gödselstaden enligt ordspök-
 et: te mōka 8 m vān a 8 m te bēta
8 m vān.

Det kördon, som brukades i 'moken'
 var en släde, dýgslāa, bestående av
 två medar med ett dýgslabōtön av
 bräder på och en löstagbar sam av kant-
 stända bräder s. k. dýgslakärmar. Den
 eller de, som lassade gödseln sades fyl-
 la, fýla, sta dýgstan a fýla och der
 som köde sades gōra i mōkōn. Om två
 eller flera hästar användes vid gödselkör-

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD
 HLS.
 Frgl. 27

ningen, kunde smäpojkar deltaga i kör-
ningen, i det de 'körde och bytte' d. v. s.
de körde från gödselstaden, och när de
mätte den, som varit åstad och stjält
sitt lass, bytte de häst med honom
och foro tillbaka till gödselstaden
med den tomma släden och den andre
for med lasset ut på åkern och stjälte
av det. Om tre hästar förekommo,
kunde en liten pojke t. o. m. "köra s-
mellan", gåra mila, i det han då bytte
både med den, som kom från gödselstaden
med lasset och den, som kom från åkern
med den tomma släden. Han slapp då
även att ta ifrån och sätta för släderna
vid gödselstaden. En sådan pojke
brukade ha i uppdrag att räkna

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD

HLS.

Frgl. 27

lassen genom att för varje lass med fot-
 en sätta ett spår i snön vid sidan av
 vägen. Vid avskjätningen delades
 lassen i två ä tre kogar, för att
 man vid gödselspridningen på våren
 inte skulle behöva ~~trösta~~ gödseln
 så långt. Lasset delades på så sätt,
 att man lyfte något på karmarna
 och bände dem åt sidan. Ibland ehuru
 mera sällan förekom att man spridde
 gödseln svan på snön under vintern. Den
 födel man avsåg därmed var, att ha göde-
 seln spridd, när vårträskan begynte.
 På trädan födes inte någon gödsel, emedan
 man ansåg, att det i alla fall borde bli rågt,
 då jorden fått vila en sommar. Det var
 först sedan konstgödsel börjat an-

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD

HLS.

Frgl. 27

vändas - det första sädeslag som sådan användes för var råg - man började förstå, att även naturlig götsel behöfdes för rågen. Då lades den i stora högar på träden på vintern, vilka övertäcktes med granris för att inte torka ut.

Stora innan rågen skulle räs, vilket borde ske vid Lasseväss, spredos dessa högar. De hördes då ut på en dyngställe, som skilde sig från de om vintern brukliga endast däri, att den för att gå lättare i mulen i st. för järnskodda medar hade träskodda sådana s. k. träskoställe, träskostläa.

De avstjälpta larren spriddes med grep eller styffel. Detta kallades ett breda dynga, brè dynga. Dyngsterna

Landmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931a SEGERSTAD

HLS.
Fgl. 27

sprättades sönder med grej: sprätta
 dygga. gödseln kavades därpå ner med
 billharv. Under sommaren kavades inte
 träden oftare än som behöfdes för att
 hålla efter ogräset.

IV. Vår- och höstädd.

Namnet för såväl alla vårarbeten på
 åkern som själva bräddtiden var sädden,
 södön. Andra uttryck här för äro: så, sä,
 vara på sädden, hålla på med sädden, kña
 i jorden, göna i göta. Den del av åkern,
 som var upplöjd och besäddes med vår-
 säd sades vara eller ligga öppen, vara
 öpen.

Så säg, sä rög, rögsa, så träden,
 se träd äro motsvarande uttryck för ar

betet vid höstadden.

Då jorden var lämplig att bearbeta, således den ha torokat ur, t⁸ka ur, t⁸ka ö, dæ har bröst ur, det är lagom rätt i jorden, dæ a lagom r^ama. När det torokat ur för mycket: r^aman har got ur j^öta. Motsatsen det är su^t, dæ a s^ut, dæ k^äd^os v^e, dæ b^er^ut. Om jorden är hård och koptokad: det är skarpt, dæ a sk^at, h^on a sk^asp, kokig, k^öke. En jordk^öka heter e k^ök.

Utsäde kallades fr^e, som även användes i sammansättningar t. ex. fr^es^oe = frösäd, fr^eh^agra = frökavre, fr^ek^or = frökorn, fr^en^g = fröäg. Linfrö säson utsäde kallades lⁱn k^or eller lⁱn fr^e.

På sanka marker sådde man medan

tjälen ännu var kvar i jorden, se på
σ@ση. En tid förekom det bruket, att
 man sådde utan föregående harvning på plöj-
 fåvorna och harvade efteråt, men denna me-
 tod övergavs snart, emedan utsädet lade
 sig i fördjupningarna mellan fåvorna, så att
 när brodden kommit upp, det visade sig,
 att utsädet blivit ojämnt fördelat. Eljest
 brukade man utföra huvudparten av be-
 arbetningen, innan utsädet såddes. Denna be-
 arbetning skedde i regel med olika red-
 skap. Vanligen kördes man först med
karl en eller två gånger. Detta åker-
 bruksredskap sönderdelade jorden rätt så
 fint och smulade sönder jordklumparna,
 om de inte vore alltför hårda. Särskilt
 på plöjning efter gräsval, gräsplöjning, som

ju är segare än s. k. mullplöjning, var
 karlen mycket användbar, innan de mo-
 dernare harvorna kommo i bruk. Efter
 karlingen harvades ett par gånger med
 billharv eller kartharv. Om karl inte
 använts kunde man sladda, slå, en gång
 mellan harvningarna för att fx sönder
 kokorna. Samtidigt med harvningen gick
 någon eller några personer med kokklubbor
 och slog sönder kokor, knäka kök, och
 harkade sönder trossor, håka trossor, däna,
 om så behövdes. Till detta arbete använ-
 des även barn och halvvuxna och ibland
 även kvinnor. Om den förberedande harv-
 ningen sådes: harva till, harva till mull,
harva upp, härva täl, härva ta mål,
härva öp. Harvningen skedde i regel snett

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson, 1931, SEGERSTAD

HLS.

Frgl. 27

över plogfårona: harva snett över, snedda,
 härva snét svar, sneda. Om harvingen
 skeddde längs med fårona, sades det att man
 harvade länzsätar, änsätar föröna. Harva
 på tvären: härva tvåtsvar, på tvän.
 Färan efter en haropinne kallades en ripa,
 e ripa, och en resa med harven från den ene
 ändan eller sidan av åkern till den andra
 en vända eller ett spår, e vända, et spår. Om
 åkern var bred eller man körde så långs
 efter fårona, att avståndet mellan vänd-
 punkterna blev stort, sade man, att
 det blev lång åga, lözan åga. Om spåret
 efter harven inte räckte ihop med det
 från föregående 'vända', kallades detta att fäsa
 om, fäsa om, och att köra så, att en del av
 harven gick in på spåret efter föregående

Landsmålsarkivet Uppsala 3422,
 N. E. Eriksson. 1931, SEGERSTAD

HLS.
 Frgl. 27

vända, kallades att köra in på. Det är mull, dææ
mül, det är bra med mull, dææ brå mæ mül
 äro uttryck för att åkeren är väl harvad och
 beredd för sädden.

Vissa väderleks- och andra märken iakt-
 togs för bestämmande av den lämpligaste
 tiden för sädden. Är Tiburtius klar och skär, skall
 man så, när det härsten bär, men är Tiburtius våt,
 skall man torka sin åkerhät. Märket om löss
 på jordyteln var känt, men närmare upplys-
 ningar därom ha ej kunnat erhållas. Man var
 för mera benägen att så tidigt på våren än nu,
 ty 'Såden fryser ej för i jorden än barnet
 i moderlivet'. Såden kunde sås på såväl för-
 som eftermiddag, men 'Man skall inte så om
 morgonen, medan det är dagg för det mulltar på
 sädden, så att hon inte mältar (= groi).

Landsmålsarkivet Uppsala 3472
 N. E. Eriksson. 1931. SEGERSTAD

HLS.
 Frgl. 27

När åkern var tillredd för sädd, bars ut-
 rådet i säcker ut på åkern, men om av-
 ståndet var stöne, köides säckarna ut och av-
 lastades längs åkeren. Om åkern var stor,
 ställdes även någon säck in på densamma för
 att det inte skulle bli så långt att gå för att
 fylla på säckäppan. Denna, som var tillveckad av trä,
 hade ett platt och solängt botten, ^{botten n. - n, - - n n n,} som var av-
 rundat i ändarna, och brädden, bråda, utgjordes
 av en tunn träskiva, som var böjd omkring
 botten. I ändarna av säckäppan sutto vidjor,
 i vilka var fastsatt en gjord, ^{jöd}, best. f. ^{jöd}ka,
 att lägga över ena axeln. I regel var det hus-
 bonden själv, som sådde utsädet. Vid sårningen
 hölls vänster hand på skäppans främre brädd
 för att hålla den stadigt och med höger hand
 kastades säden ut. Första näven kastades

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931 & SEGERSTAD

HLS

Frgl. 27

så, att säden spriddes från högra kanten av såfåran (se nedan!) och åt vänster över drygt - färan?
 halva färan, den andra näven kastades så, att den täckte drygt vänstra delen av såfåran från vänstra kanten räknat. Den tredje näven kastades som den första o. s. v. Detta sätt att så de olika slaget av såväl höst- som vårsäd, forfor även sedan såvingsmaskinerna år 1900 började komma i bruk och har inte alldeles upphört ännu.

Den rensa, man besädde under det man gick ett slag över åkern, kallades såfåra, såfår, vilken utmärktes på det viset, att man satte upp en stöv i ena ändan av åkern, varpå man gick från andra ändan och med sikte på stöven sjöpede i mullen med ena foten. Antingen var det en särskild person, som drog upp såfåroarna,

drå^x öp så förör, i vilket fall den som
sädde kunde så både då han gick fram
och tillbaka eller också drog såringsmannens
själv upp dem. Innan han besidde den upps
ritade säfären, satte han då upp en stör att
dra säfären emot på återvägen. Stören flyttades
varje gång tre à fyra steg, som alltså blev sä-
färens bredd.

Om på stora delar av höstsädesfälten
säden gått ut genom isbränna^x, besäddes des-
sa fläckar på våren med vårsäd eller annan
vårsäd. Detta kallades att så i, så i. Då
vårsäden på grund av oegynnamma omständigheter
inte kom upp eller kom upp alltför tunt,
harvades åkern upp och besäddes ånyo, så
8m. Säden kördes ned med bilkarv men
linfröet med fyrkantharv. Efter sädens ned-
+ Med isbränna (isbränna) förstås isbrodden, förstås genom
svallis.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
N. E. Eriksson. 1931 a SEGERSTAD

HLS.
Frgl. 27

harvning sladda eller vältade man, slå gjen,
 vält ta gjen. Gräspö, sedan sådant löyat
 komma i bruk, harvades inte ned utan såddes
 efter sista harvningen men före vältningen eller
 sladdandet. Vältningen kunde få antä till
 säden kommit upp, särskilt gäller detta kornet,
 som komma upp fortare än övriga rådeslag.
 Kornbrodden kunde vara så lång vid vältningen,
 att den tydligen låg, där vältten gått fram. Om
 man sladda i st. för att vältta, är det klart att
 detta måste ske, innan säden kom upp
 för att inte brodden skulle fördäras, dock kunde
 man även dröja någon dag med sladdandet, för
 att det skulle få torka upp om det var surt.
 Därigenom blev sladdningen effektivare, i det att
 det översta jordlagret blev bättre finfördelat,
 på samma gång man undvek att mulden klib-

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931a SEGERSTAD

HLS.
 Frgl. 27

lade vid sladden och säden fördes i höj.
 Höstsädesfältet därimot brukade man vaken
 sladda eller vätta. Om hösten ha även fått
 gå och beta på sägäkrarna, men inte för att
 komma till utan för att avbeta krodde, då den
 blivit alltför frodig.

Någon strängt genomförd dagordning under
 säningsstiden fanns inte. Arbetet började ung-
 kl. 6 på morgonen. De första dagarna spriddes
 gödseln, och man var sysselsatt därmed hela
 dagarna. En del av arbetsstycken började
 emellanåt, så snart jorden var tillräckligt utgr-
 forkad, att köra i jorden, och när ett åker-
 stycke var tillrett försädd, besäddes det o-
 beroende av om det var för eller eftermiddag;
 dock iakttog man nog så inte så medan det var
 dag. Var det bläsnigt, sparade man att så hö-

frö, tills det lugnat sig på aftonen.

Ärtorna såddes på samma sätt som vårsäden fast tumare och ärtlandet, äflåna, risades efter sadden. Den vanligaste ärtorten var s. h. gråärten, gråätor.

Linäkern, linsvan, tillreddes på samma sätt som den övriga åkern, men man var mera noggrann med att få jorden finfördelad, emellan linfröet inte kan komma upp, om en jordklotka ligger över detsamma. Därför grannharvades efter bill- eller kartharvningen med fykharv, (se fig. 30!). Med denna harv nednyllades också linfröet, som borde ses den 9 juni. Gödsling av linäkern med naturlig gödsel fröetom icke för att undvika att linet skulle växa alltför frodigt och lägga sig: dä o fröväkst, dä ber fröväkst.

Rovfiöret såddes på slätt land på samma vis som säden, och galling företogs i mån av behov.

Vi har sätt färdigt, vi har sot färdigt, vi har sätt ifrån oss, vi har sot ifrån oss äro uttryck för att sädden är avslutad.

Trädgårdslandet sköttes i regel av kvinnorna, men männen brukade hjälpa till med gödning och grävning. Sedan kålsängen, kåsånga, gödslats, grävdes den om, lög om kåsånga, en eller två gånger, varpå den kråttades. Gångar gjordes tvärs över kålsängen på lagoma avstånd, för att man från dessa skulle nå ett plantera ut plantorna över hela kålsängen och vattna dem. Såväl kålrots- som kålplantor uppdrogos från frö i en s. k. plantko, plantko, best. f. plantko. Övriga köksväxter, som odlades i trädgårdssängar,

Ullojam

voro morötter, palsternackor, kyndel, gynöl,
mirjam, mérjam, kummin.

Sedan gödseln sprutts på den åkerareal,
på vilken potatis skulle sättas, sätta poté tar,
harvades samt myllades med äder, vanligen järär-
der, snett över, varefter man sladde. Vid sätt-
ningen ködes fårona upp längs efter potatis-
landet, poté slåna, och potatis sattes i varan-
nan fåra. Ibland sattes potatis i två intill
varandra liggande fåror och den kedje blev
tomfåra, töm för. Sättpotatisen sönderdelades
fåra poté tåna. Ibland användes vid sätt-
ningen två äder, varvid fårona ködes upp
med det ene och det andra kom efter och myllde
igen. måla poté tåna är uttryck för att kupa
potatisen, då den kommit upp.

Ingenting annat åtgjordes ogräset i säden

Landsmålsarkivet, Uppsala 3422
N. E. Eriksson, 1931, a SEGERSTAD
HLS.
Frgl. 27

än att listlar ryktes upp för hand om de
 väcke till alltför ymnigt. I potatislandet stäv-
 jades ogräsväxten genom kuggningen med ås-
 der, och sedermera rensades för hand om så
 behövdes. Även köksväxtlanden rensades
 för hand.

Segersta socken
 N. Erik Eriksson
 1931.

Landsmålsarkivet Uppsala 3422
 N. E. Eriksson. 1931 a SEGERSTA

HLS.

Fgl. 27